

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยโครงการ กระบวนการสนับสนุนของพี่เลี้ยงโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพในภาคอีสาน รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 1 ปี 6 เดือน (มกราคม 2552 – 31 กรกฎาคม 2553) ซึ่งโครงการวิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ข้อ ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของพี่เลี้ยงภาคอีสาน
2. เพื่อถอดบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพให้กับพี่เลี้ยงภาคอีสาน

ผู้วิจัยได้ทำการสรุปรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากกระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพและกระบวนการสนับสนุนของ RC/Node ที่มีคุณภาพ เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC/NODE ภาคอีสาน

แนวคิดการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยบทบาทพี่เลี้ยง (RC) และ หน่วยประสานงานวิจัย (Node)

ข้อค้นพบจากการวิจัย ในแง่ ปัจจัย เงื่อนไข การสนับสนุนโครงการวิจัยให้เกิดคุณภาพ ของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานทั้ง 3 ระยะ (ดูเนื้อหาในบทที่ 4) นั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ระดับเป็นแนวคิดการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยบทบาทพี่เลี้ยง โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 9 ประการ ภายใต้อักษรย่อว่า “RARELCRAB Model” ซึ่งมีความหมายดังนี้

1. R - Researcher Team Development หมายถึง พัฒนาความรู้และทักษะของทีมวิจัย เป้าหมาย คือ มุ่งสร้างชาวบ้านให้เป็นนักวิจัยมีความรู้เรื่องข้อมูลและการแก้ปัญหาโดยใช้ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยของตนเอง และมุ่งมั่นให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยอย่างแท้จริง ดังนั้น กระบวนการพัฒนาความรู้และทักษะทีมวิจัย จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการ

ดำเนินงานวิจัยให้เกิดประสิทธิภาพ ส่วนกระบวนการพัฒนาความรู้และทักษะทีมวิจัยชุมชนนั้น สามารถทำได้ทั้ง 3 ระยะ คือ ก่อนวิจัย ระหว่างวิจัยและหลังวิจัย โดยมีความรู้และทักษะที่จำเป็น เช่น แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การแตกกรอบข้อมูลและการเก็บข้อมูล การวางแผนการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนรายงาน และการเผยแพร่ขยายผลการวิจัย ฯลฯ

2. A - Area Analysis and Strategic Planning หมายถึง การศึกษาภาพรวมของพื้นที่หรือทำแผนที่ทางสังคมเพื่อวิเคราะห์ความเคลื่อนไหวทางสังคม กลุ่มคนต่างๆที่ทำงานในพื้นที่ สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น และทิศทางการพัฒนาพื้นที่ เพื่อนำมากำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์การทำงาน และสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อการแก้ปัญหาพื้นที่ รวมไปถึงการกำหนดเป้าหมายและทิศทางการทำงาน ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาวร่วมกันระหว่างพี่เลี้ยง ที่ปรึกษาและทีมวิจัย

3. R - Research Problem Analysis หมายถึง วิเคราะห์ปัญหาการวิจัย หมายถึง การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยให้ตรงตามความต้องการของคนในชุมชน และชุมชนต้องการแก้ปัญหาาร่วมกัน คนในที่นี้ไม่ได้หมายถึงนักวิจัยหลักเท่านั้น แต่หมายรวมถึงกลุ่มคนในชุมชนทุกกลุ่ม และอาจรวมถึง นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และข้าราชการในพื้นที่ ที่มีศักยภาพสามารถทำงานเป็นทีมวิจัยชุมชนได้ ในขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัย พี่เลี้ยงจำเป็นต้อง มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลายเพื่อช่วยในการค้นหาคน และคัดเลือกทีมวิจัยที่มีศักยภาพไปพร้อมๆกัน ด้วยเหตุนี้ พี่เลี้ยงจึงต้องกำหนดคุณสมบัติพื้นฐานของนักวิจัยและทีมวิจัย ที่สำคัญต่อการทำวิจัยให้เกิดคุณภาพไว้ด้วยเช่นเดียวกัน

4. E - Evaluation and Supporting ประเมินผลและติดตามสนับสนุน หมายถึง การประเมิน จุดอ่อน จุดแข็ง ของทีมวิจัยเพื่อหาแนวทางสนับสนุนให้ตรงจุด ซึ่งการจะสนับสนุนทีมวิจัยให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น พี่เลี้ยงจำเป็นต้องมองเป้าหมายระยะยาวของโครงการวิจัยให้ชัดเจน และวิเคราะห์ประเมินศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อจำกัด (SWOT) ของนักวิจัยและทีมวิจัยเป็นระยะๆ เพื่อประเมินศักยภาพและพัฒนาการของทีมวิจัยและชุมชนว่า มีความก้าวหน้าหรือมีปัญหาติดขัดในเรื่องอะไร อย่างไร เพื่อหาแนวทางและวิธีการสนับสนุนและสร้างเงื่อนไขให้ทีมวิจัยเกิดการพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการและดำเนินงานวิจัยให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การฝึกอบรมทักษะที่จำเป็น การศึกษาดูงาน การจัดสัมมนาทางวิชาการในประเด็นต่างๆ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการประเมินและติดตามผลส่วนใหญ่พบว่า มี 2 ลักษณะ คือ แบบเป็นทางการ (ตามแผนของโครงการวิจัย) และแบบไม่เป็นทางการ ตามวาระโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น เข้าร่วมงานประเพณีของชุมชน พบปะ พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เป็นต้น

5. L - Learning Network หมายถึง เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง เครือข่ายการเรียนรู้ของนักวิจัยหลายโครงการภายใต้การดูแลติดตามสนับสนุนของ RC/Node เป้าหมายการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ คือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานวิจัย ทั้งวิธีคิดและกระบวนการดำเนินงานของแต่ละทีมวิจัย เพื่อเสริมความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาและกระบวนการทำงานวิจัย รวมไปถึงเพื่อการหนุนช่วยเหลือระหว่างกัน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จึงทำให้ทีมวิจัยได้แนวทางการทำงานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยที่เลี้ยงมีกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทั้ง 3 ระยะ คือ ก่อนวิจัย ระหว่างวิจัยและหลังวิจัย อาทิ เวทีนำเสนอรายงานผลงานวิจัยทั้งรายงานความก้าวหน้า และ ฉบับสมบูรณ์ เวทีสัมมนาทางวิชาการ เวทีถอดบทเรียน การศึกษาดูงาน ฯลฯ

6. C - Co-ordinating ประสานงาน หมายถึง การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและบุคคลภายนอก เพื่อให้มาสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยให้มีประสิทธิภาพ ตามแผนงานโครงการวิจัย และบุคคลหรือหน่วยงานที่ RC/Node เห็นว่ามีศักยภาพและมีความสำคัญที่ควรประสานงานเพื่อมาสนับสนุนทีมวิจัย ได้แก่ 1) นักวิชาการ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ให้มาสนับสนุนในแง่การเป็นวิทยากรเติมความรู้ทั้งเชิงเนื้อหาและกระบวนการ 2) หน่วยงานราชการต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน สาธารณสุข และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยนั้นๆ 3) สื่อมวลชนแขนงต่างๆเพื่อช่วยในการเผยแพร่ผลงานวิจัยออกสู่สาธารณะ และ 4) แหล่งเรียนรู้ในการศึกษาดูงาน การฝึกอบรมและประชุมสัมมนาต่างๆ เพื่อเสริมความรู้และทักษะการทำงานวิจัยให้กับทีมวิจัย

7. R - Research Expand ขยายผลการวิจัย หมายถึง การนำผลงานวิจัยที่โครงการได้ดำเนินงานสิ้นสุดแล้วไปขยายผลเพื่อใช้ประโยชน์ต่อ โดยเป็นภารกิจที่สำคัญที่ที่เลี้ยงต้องดำเนินการสนับสนุนให้เกิดการขยายผลการวิจัยในทุกโครงการ โดยสามารถดำเนินการได้ทั้งระหว่างและสิ้นสุดการทำวิจัย และมีทั้งในส่วนที่ที่เลี้ยงเป็นผู้จัดทำเอง หนุนให้ทีมวิจัยทำ หรือทำร่วมกันกับทีมวิจัยและเครือข่าย ซึ่งการขยายผลการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย มีอยู่ 3 ระดับ คือ 1) ระดับชุมชนวิจัยกับชุมชนวิจัย มีการดำเนินงานในรูปแบบ การเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือชุมชนต้นแบบการแก้ปัญหา เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับทั้งคนในและคนนอกชุมชน 2) ระดับเครือข่ายและหน่วยงานต่างๆ สามารถดำเนินการผ่านนักวิจัยและสื่อเอกสารเผยแพร่รูปแบบต่างๆ เช่น บทความ รายงานฉบับสมบูรณ์ หนังสือเล่มเล็ก VCD website ฯลฯ และ 3) ระดับนโยบาย สามารถดำเนินการผ่านเครือข่ายนักวิจัยและสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ การสัมมนาต่างๆ โดยการดำเนินงานร่วมกับแหล่งทุนและเครือข่ายทางสังคม

8. A - Analysing the Lesson and Reporting การวิเคราะห์บทเรียนและเขียนรายงาน หมายถึง การวิเคราะห์บทเรียนการทำงานที่ผ่านมาของโครงการวิจัย ทั้งในแง่ ปัญหา

อุปสรรค ปัจจัย เจือปนไข เพื่อนำมากำหนดเป็นแนวทางการทำงานต่อไปในอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการสรุปผลการดำเนินงานเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำมาเขียนรายงานวิจัย การวิเคราะห์บทเรียนและเขียนรายงานนั้น พี่เลี้ยงมีกระบวนการดำเนินงานทั้ง 3 ระยะ คือ ก่อนวิจัย ระหว่างวิจัยและหลังวิจัย ได้แก่ การสรุปผลการทำกิจกรรม การถอดบทเรียน การดำเนินงานทุก 2-3 เดือน เวทีวิเคราะห์ข้อมูล และเวทีการเขียนรายงาน ฯลฯ

9. B - Budgeting งบประมาณ หมายถึง งบประมาณที่ RC/Node นำมาใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประสบผลสำเร็จ เพราะการดำเนินการติดตามเพื่อให้โครงการวิจัยเกิดคุณภาพนั้น จำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนหนึ่ง เพื่อจัดกิจกรรมสร้างการเรียนรู้ให้กับนักวิจัย ทั้งในระดับชุมชนวิจัยและระดับเครือข่าย ตลอดจนการสร้างการเรียนรู้ของ RC/Node ด้วยเช่นกัน และงบประมาณอีกส่วนหนึ่งนำไปใช้ในการเดินทางติดตามงานในพื้นที่วิจัย การจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆที่จำเป็น รวมไปถึงค่าตอบแทน และอื่นๆ โดยการบริหารจัดการงบประมาณของ RC/Node ให้มีความสำคัญกับหลักการบริหารงบประมาณขององค์กร (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) คือ ถูกต้อง โปร่งใส ประหยัด และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น RARELCRAB Model กับหน้าที่ของผู้บริหารในการจัดการองค์การไว้ 7 ประการหรือที่เรียกว่า (POSDCORB Model) ของ Luther Gulick และ Lyndall Urwick (อ้างใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ: ระบบออนไลน์) คือ 1) Planning การวางแผน 2) Organizing การจัดองค์การ 3) Staffing การจัดการคนเข้าทำงาน 4) Directing การอำนวยการ 5) Co-ordinating การประสานงาน 6) Reporting การรายงาน และ 7)

Budgeting งบประมาณ จะเห็นว่าแนวคิดของ POSDCORB Model นั้นเน้นที่การบริหารจัดการองค์การ โดยเน้นน้ำหนักควบคุมการบริหารโดยผู้บริหารองค์การเป็นพื้นฐานสำคัญ แต่แนวคิด RARELCRAB Model เป็นการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เน้นการสร้างงานให้มีคุณภาพ โดยการพัฒนาและติดตามสนับสนุน การทำงานอย่างต่อเนื่องและใกล้ชิด ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง การวางแผน การพัฒนาทักษะ การประสานงาน การวิเคราะห์และสรุปบทเรียน รวมไปถึงการขยายผลงานอย่างกว้างขวาง ซึ่งทั้งหมดเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานสำคัญ

เช่นเดียวกันถ้าเปรียบเทียบหลักการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น RARELCRAB Model กับวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA (ออนไลน์) ที่มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) Plan คือ การวางแผนจากวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ได้กำหนดขึ้น 2) Do คือ การปฏิบัติตามขั้นตอนในแผนงานที่ได้เขียนไว้อย่างเป็นระบบ และมีความต่อเนื่อง 3) Check คือ การตรวจสอบผลการ

ดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน ของแผนงานว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้น จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไข แผนงานในขั้นตอนใดบ้าง และ 4) Action คือ การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มี ปัญหาใดๆ ก็ยอมรับแนวทางการปฏิบัติตามแผนงานที่ได้ผลสำเร็จ เพื่อนำไปใช้ในการทำงานครั้งต่อไป ก็จะเห็นว่า PDCA เน้นกระบวนการบริหารงานคุณภาพใน 4 ขั้นตอนเท่านั้น คือ คิด ทำ ตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงเท่านั้น แต่การบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น RARELCRAB Model จะเน้นการสร้างคุณภาพงานที่ครอบคลุมทั้งระบบ คือ คิด วิเคราะห์ ทดลองทำ ประเมินผลและติดตาม สร้างการเรียนรู้ร่วม ประสานการสนับสนุน ขยายผล สรุบทบทเรียนและเขียนรายงาน นอกจากนี้ยังรวมถึงบริหารจัดการงบประมาณด้วย ซึ่งทุกกระบวนการดังกล่าวเน้นให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานสำคัญ

การใช้ประโยชน์จาก แนวคิด “RARELCRAB Model”

แนวคิดการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยบทบาทพี่เลี้ยง RC/Node (RARELCRAB Model) นี้เกิดขึ้นจากประสบการณ์การทำงานของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานจำนวนหนึ่ง ที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ คือสามารถสร้างให้เกิดโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ เกิดผลกระทบต่อการแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง มีรูปธรรม และข้อมูลที่เชื่อถือได้

แนวคิดการบริหารงานวิจัยแบบ RARELCRAB Model จึงสามารถนำไปปรับใช้ในการสนับสนุนโครงการวิจัยและพัฒนาอื่นๆ ให้เกิดประสิทธิภาพได้เช่นกัน แต่มีเงื่อนไขว่า งานวิจัยและพัฒนาดังกล่าวนั้น ต้องมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับบริบทงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นการแก้ปัญหาชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน กล่าวคือ เป็นงานวิจัยที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ และมีการบูรณาการสูง และยังมีคุณสมบัติเป็นงาน R&D และ D&R คือ เป็นทั้งงานวิจัยและพัฒนาอยู่ด้วยกัน และหัวใจสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นงานวิจัยที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริงและเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมตลอดเส้นทางของงานวิจัย

ดังนั้น แนวคิด RARELCRAB Mode สามารถนำไปใช้ในการบริหารงานวิจัยและพัฒนาได้ในทุกองค์กรหน่วยงาน ที่มีพื้นฐานการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนา ภายใต้บริบทของการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น หรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบริบทอื่นๆ ได้ โดยพิจารณาจาก เงื่อนไข ปัจจัยต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป

ตอนที่ 2 องค์ความรู้ในด้านบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสานในภาพรวม พบว่ามีประเด็นที่พบจากการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

1. โจทย์วิจัยและปัญหาการวิจัย เป็นเรื่องของคนในชุมชน ที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันมาแล้ว และคนส่วนใหญ่ต้องการแก้ปัญหานี้ อยากให้ทำวิจัยเรื่องนี้
 2. ทีมวิจัย มีองค์ประกอบและคุณลักษณะที่สำคัญ เช่น มีความมุ่งมั่นทำงาน เพื่อชุมชน พยายามหาหนทางแก้ปัญหานั้นๆอย่างต่อเนื่อง แบ่งบทบาทการบริหารงานวิจัย เช่น คนอำนวยความสะดวก คนประสานงาน คนบันทึกข้อมูล คนเขียนรายงาน คนทำการเงิน/บัญชี และคนประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
 3. หัวหน้าโครงการวิจัย มีบุคลิกและคุณลักษณะ ที่สำคัญ เช่น มีจินตภาพในการมองปัญหา และการแก้ปัญหที่ชัดเจน/ขาวโกลน มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับประเด็นนั้นๆ มา ระดับหนึ่ง มีความสามารถในการมองคน เห็นศักยภาพคน ประสานคนได้ ใช้คนทำงานเป็น ฯลฯ
 5. การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและชุมชน ก่อนการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจในเป้าหมายและกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกัน
 6. การสร้างทีมเก็บข้อมูล อันเป็นการสร้างพื้นฐานของการมีส่วนร่วม และการสร้างสำนึกร่วมของคนในชุมชน และการจัดการกับข้อมูลอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ
 7. การเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมและการสรุปข้อมูลร่วมกันของทีมงาน ทำให้ทีมวิจัย ทีมอาสาสมัครเก็บข้อมูล และคนในชุมชนที่ร่วมเรียนรู้ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวในชุมชนของตัวเองมากขึ้น
 8. การสร้างการมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนที่หลากหลาย เพื่อร่วมทำงานวิจัย ในกระบวนการต่างๆ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน (กลุ่มหลักในการทำงานวิจัย) กลุ่มเยาวชน และเด็กนักเรียนพระสงฆ์ นักวิชาการในชุมชน กลุ่มสมาชิกองค์กรท้องถิ่น และส่วนราชการในท้องถิ่น เป็นต้น
- การนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน “การคืนข้อมูลสู่ชุมชน” เพื่อตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนการเก็บข้อมูลเพิ่มจากประเด็นที่ตกหล่น ร่วมกันของคนทั้งชุมชน ทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญของข้อมูล และตระหนักในปัญหา
9. การเตรียมการก่อนกิจกรรม การสรุปบทเรียนหลังกิจกรรม และการวางแผนงานเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือตอบคำถามการวิจัย
 10. การบันทึกกิจกรรมและเก็บข้อมูลอย่างรัดกุม ทั้งการเขียนในรูปแบบต่างๆ

การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ และการบันทึกสังเกตการณ์ โดยไม่ให้ตกหล่นในทุกกิจกรรม และมีการเก็บรวบรวมไว้เป็นอย่างดี มีการสรุปและทบทวนข้อมูลกันเป็นระยะๆ

11. การศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมวิจัยที่สำคัญมาก ในการสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัยและคนในชุมชน เป็นการศึกษาดูงานที่มีเป้าหมายและมีการวางแผนอย่างรอบด้านและหวังผลทั้งนี้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นปัญหาและการแสวงหาทางออกร่วมกัน และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับทีมวิจัยอีกด้วย

12. การประชาสัมพันธ์ และขยายแนวคิดงานวิจัยให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทุกช่องทาง ทั้งกิจกรรมทางสังคมและ ในประเพณี/วัฒนธรรมชุมชน เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกและสร้างกระบวนการคิดและการหาทางออกของคนในชุมชนต่อการแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน

13. การเขียนรายงานวิจัย เป็นกระบวนการและขั้นตอนที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของทีมวิจัยในแง่การวิเคราะห์ข้อมูล และจัดระบบข้อมูล อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการนำเสนอข้อมูลเพื่อการเผยแพร่และขยายผลในระยะต่อไป

14. กระบวนการทำงานร่วมกันกับทีมที่ปรึกษา ภายใต้บทบาทการสนับสนุนของที่ปรึกษา ทั้งการพัฒนาโจทย์วิจัย การสร้างทีมและเตรียมทีมวิจัย การเสริมความรู้ประสบการณ์ในกระบวนการวิจัย การจัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายต่างๆ และการขยายผลการวิจัยสู่สาธารณะ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการประสานสื่อมวลชน เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย

ตอนที่ 3 กระบวนการถอดบทเรียนและการเรียนรู้โครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC/NODE

ภาคอีสาน

เป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้เข้าร่วมทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทีมวิจัยโครงการที่มีคุณภาพ (เด่น-ดี) และ กลุ่มพี่เลี้ยง RC/Node ภาคอีสาน ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการถอดบทเรียนและสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติการและสรุปผล ซึ่งให้เน้นให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น เปิดใจเรียนรู้ร่วมกันอย่างเต็มที่ รวมไปถึงการให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญต่อกระบวนการถอดบทเรียน โดยสรุปมีขั้นตอนการเรียนรู้ร่วมกันแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงก่อนถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ และการถอดบทเรียนระดับNode โดยมีขั้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คือ 1) การคัดกรองโครงการวิจัยต้นแบบในการถอดบทเรียน 2) การเตรียมความพร้อมในการลงพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น การประสานทีมวิจัยเพื่อ

สร้างความเข้าใจในโครงการ การเตรียมสถานที่ อาหาร ที่พัก และเวลาในการประชุม 3) เตรียมประเด็นที่สำคัญๆในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น ให้อาจารย์ช่วยชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและจุดเด่นของโครงการ และบทเรียนที่สำคัญจากโครงการวิจัย เป็นต้น และ 4) ให้แต่ละคนได้ออกแบบกรอบแนวคำถามโดยให้อัตลักษณ์ของวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นหลัก

2. ช่วงระหว่างการลงพื้นที่ถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ และการถอดบทเรียนระดับ Node เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ซักถามแลกเปลี่ยนกันอย่างเต็มที่ภายใต้ข้อตกลงและระยะเวลาที่กำหนดไว้ร่วมกัน ดังนี้ 1) ให้ถามทีละคน และให้ถามคนละ 1-2 คำถามก่อน 2) ให้อาจารย์ถามที่มีประเด็นต่อเนื่องกัน ไม่ข้ามหรือขัดแย้งกัน 3) หากมีการถามนอกประเด็นที่ทีมวิจัยหรือที่ปรึกษาจะถามแทรกเพื่อให้เข้ากรอบของโครงการทันที 4) ประเด็นใดที่สำคัญจะใช้เวลาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้มากที่สุด 5) การเขียนสรุปข้อมูลลงกระดานเป็นระยะๆให้เห็นประเด็นสำคัญๆร่วมกัน และ 6) เปิดโอกาสให้นักวิจัยถามกลับ และแลกเปลี่ยนประเด็นอื่นๆที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน

3. ช่วงหลังถอดบทเรียน เป็นการสรุปประเมินองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ 1) เชิญที่ปรึกษาช่วยประมวลผลข้อมูลทั้งหมด และสรุปนำเสนอภาพรวมให้กับโครงการวิจัย และ Node ได้ทบทวนและเรียนรู้ร่วมกันอีกครั้ง 2) ให้ทีมพี่เลี้ยง (Node) ที่สนับสนุนโครงการที่มีคุณภาพ ช่วยให้อาจารย์เสนอแนะเพิ่มเติม 3) เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมทุกคน ได้ช่วยให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยและ Node 4) ให้ทีมวิจัยช่วยแลกเปลี่ยนพร้อมกับให้อาจารย์เสนอแนะต่อการจัดเวทีถอดบทเรียน และ 5) ทีมถอดบทเรียนกล่าวปิดการประชุมพร้อมกับแจกแบบประเมินผลการเรียนรู้จากการถอดบทเรียนให้กับ พี่เลี้ยง (Node) ที่เข้าร่วมทั้งหมด

การเรียนรู้ของ RC/Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

พบว่ามีการเรียนรู้หลักๆ ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการถอดบทเรียน มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น ดังนี้

1.1 แนวคิด/หลักการในการถอดบทเรียน

1.2 แนวปฏิบัติและเครื่องมือ วิธีการที่ใช้ เน้นเรียบง่ายเป็นธรรมชาติ เป็นกันเองสอดคล้องกับสภาพชุมชน (การประชุมกลุ่มย่อย เป็นหลัก)

1.3 กระบวนการวางแผนงาน ตั้งแต่ การเตรียมการ การถอดบทเรียน การตั้งคำถาม การจับประเด็น และการเชื่อมโยงข้อมูล และการสรุปประมวลผลการเรียนรู้

1.4 การประยุกต์ใช้ในการทำงาน RC/Node ได้ทั้งระดับ Node และ
สนับสนุนทีมวิจัย

2. บทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น ดังนี้

2.1 คุณสมบัติของนักวิจัยที่พึงปรารถนา

2.2 การสร้างทีม และแบ่งบทบาททีมวิจัย

2.3 การเตรียมความพร้อมในเรื่องต่างๆ “ทีมข้อมูล” และ “การเก็บ/การบันทึก
ข้อมูล”

2.4 การเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือ และวิธีการต่างๆ ที่สอดคล้องกับประเด็น
ศึกษา และการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนทุกระดับ

2.5 การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนทุกระดับ

2.6 การบริหารจัดการการเงินและบัญชีโครงการ

2.7 การประสานความร่วมมือกับ อปท. และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.8 การเขียนรายงานวิจัย

3. แนวทางการทำงานของ RC/Node ต่อการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ
มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น แบ่งได้ดังนี้

3.1 ระยะก่อนทำวิจัย ได้แก่ ความเป็นมาของ การศึกษาข้อมูลชุมชนก่อนการ
พัฒนาโครงการ กระบวนการค้นคน สร้างทีม การวิเคราะห์ปัญหาและการพัฒนาโจทย์

3.2 ระยะระหว่างทำงานวิจัย ได้แก่ การเตรียมความพร้อมทีมวิจัย การเรียนรู้
และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัย การสรุปข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและการเขียน

3.3 ระยะหลังทำงานวิจัย ได้แก่ การยกระดับนักวิจัยสู่ความเป็นพี่เลี้ยงโครง
การวิจัยใหม่ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ การผลักดันเชิงนโยบาย การประสาน
สนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ฯลฯ

สรุปว่า บทเรียนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานที่มีคุณภาพ และบทเรียนการ
สนับสนุนโครงการของศูนย์ประสานงาน (Node) ที่มีคุณภาพ นั้นมีคุณภาพอย่างมากต่อการสร้าง
คน พัฒนาคนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง โดยมีรูปธรรมที่เห็น
เป็นประจักษ์ทั้งแก่คนในชุมชน และองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับ

คุณค่า พลังและความสุขของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกิดขึ้นนั้น ชี้ให้เห็นว่า
กระบวนการของการทำการวิจัยแบบชาวบ้านนั้นได้สร้างสรรค์พัฒนาท้องถิ่นและสังคมไทยให้อยู่
เย็นเป็นสุขได้อย่างมั่นคง และยังช่วยยืนยันว่าการพัฒนาที่มีรากฐานมาจากชาวบ้านดำเนินการ
ค้นหาทางเลือกทางออกด้วยตนเอง เป็นรากฐานที่แท้จริงของสังคมไทยในการสร้างความสุขทั้ง

ปัญญาญาณและจิตวิญญาณให้แก่คนในสังคม ซึ่งควรแก่การปลุกค้นและขับเคลื่อนให้เกิดผลอย่างจริงจังต่อไปในอนาคต

อภิปรายผล

ในแง่กระบวนการสนับสนุนของ RC/Node จากการถอดบทเรียนกระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยคุณภาพ ของ RC/Node ในครั้งนี้ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก เพราะบทเรียนที่ได้ทำให้เห็นถึงปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพของ RC/Node ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะแต่ละ Node ล้วนมีความรู้ ความสามารถเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน ทั้งพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ แนวคิดและวิธีการทำงาน ประเด็นที่สนับสนุนและพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วทำงานผ่านเครือข่ายเดิมที่ตนเองทำงานอยู่แล้วในวงการพัฒนาท้องถิ่นพัฒนาสังคม เพียงแต่เปลี่ยนแนวทางการทำงานใหม่โดยใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือเข้าไปช่วยในการทำงาน แก้ปัญหาชุมชนมากขึ้น และได้ผลค่อนข้างดีเกินคาด

แต่ละ Node ล้วนมีต้นทุนการพัฒนาค่อนข้างสูง บางคนทำมานานกว่า 20 ปี ทั้งในแง่ความโดดเด่นของหัวหน้า Node ทีมงาน Node การบริหารจัดการโครงการ การวิเคราะห์นักวิจัย และการออกแบบกระบวนการติดตามสนับสนุน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการเสริมความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ให้กับนักวิจัย การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเกิดจากความสามารถของทีมงาน Node แทบทั้งสิ้น โดยมีพี่เลี้ยง สกว. สนับสนุนอยู่ห่างๆ

ผลการศึกษาระบบการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ ของ RC/Node ดังกล่าวนี้อาจนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานของ RC/Node ทั้ง Node ใหม่ และ Node เก่าบางคนที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมได้เป็นอย่างดี ตลอดจนพี่เลี้ยง และหน่วยสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในวางแผนติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพได้

ในแง่บทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ จากการถอดบทเรียนโครงการวิจัยคุณภาพ ในครั้งนี้ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก เพราะบทเรียนที่ได้ทำให้เห็นถึงปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการทำโครงการวิจัยให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายเช่นกัน แต่ก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งแต่ละโครงการล้วนมีต้นทุนเดิมค่อนข้างสูง ทั้งในแง่ความโดดเด่นของหัวหน้าโครงการวิจัย ความสามัคคีของทีมวิจัย การบริหารจัดการโครงการ การออกแบบกระบวนการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน และการเรียนรู้ร่วมกัน

ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากความสามารถของนักวิจัย และทีมงานแทบทั้งสิ้น โดยมีพี่เลี้ยงคอยช่วยเหลือเมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น

ผลการศึกษาบทเรียนโครงการวิจัยเด่นดังกล่าวนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานของนักวิจัยมือใหม่และนักวิจัยเก่าบางคนที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมได้ ตลอดจนพี่เลี้ยง และหน่วยงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการสนับสนุน โครงการวิจัย แนวทางการทำงานของนักวิจัย และการวางแผนการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ

ในแง่การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยถอดบทเรียนฯ หากพิจารณาจากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมแล้วจะเห็นว่าให้ความสำคัญตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งในกระบวนการวิจัยนี้ก็ได้นำแนวความคิดดังกล่าวมาใช้ในการทำงาน ด้วยเชื่อว่าการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเรียนรู้อย่างเท่าเทียม แต่ในข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการจริงแล้ว พบว่า การมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมีข้อจำกัดมาก ซึ่งมีปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมหลายประการ ได้แก่

1. ความสนใจใคร่รู้ และความเกี่ยวข้องกับงานที่ทำ (ความต้องการเรียนรู้) ของ RC/Node เป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ แม้ว่าเราต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ แต่ความสนใจใคร่รู้ของผู้เกี่ยวข้องมีน้อย การมีส่วนร่วมก็จะเกิดขึ้นน้อยเช่นกัน เพราะการมีส่วนร่วมแต่ละครั้งต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก ดังนั้นจึงมีเพียงกลุ่มคนที่สนใจจริงๆ เท่านั้นที่เข้าร่วมกระบวนการ

2. ความไม่เท่ากันด้านวุฒิและคุณวุฒิของ RC/Node มีผลต่อการแสดงความคิดเห็นร่วมกันค่อนข้างมาก ซึ่งคนที่มียุทธศาสตร์มากมักจะเป็นกลุ่มผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์สูงและมีบทบาทสำคัญในเครือข่ายเท่านั้น ส่วนคนที่ยังอ่อนเยาว์แทบจะไม่มีสิทธิ์เสียงอะไร แม้จะเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นแล้วก็ตาม ทั้งนี้เป็นผลมาจากวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กที่สั่งสมมาแบบนั้น อีกส่วนเป็นเรื่องการยอมรับทางสังคม อีกทั้งมีเวลาที่จำกัดด้วย ทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่ ส่วนกลุ่มเด็กมีส่วนร่วมฟังและทำตามค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการใช้วิธีการจัดการประชุมใหญ่

3. เวลาในการมีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ในทุกขั้นตอนการทำงาน ดังนั้นจึงใช้เวลาค่อนข้างมากในการทำงานแต่ละขั้นตอน แม้กระทั่งการหาตำแหน่งที่จะประชุมร่วมกันที่ลงตัวที่สุดก็ยังคงใช้เวลาในการปรึกษาหารือกันมาก ดังนั้น จึงได้มีการทำงานผ่านคณะตัวแทนจำนวนหนึ่งเพื่อวางแผน และ

ตัดสินใจบางอย่างแทนหมู่คณะทั้งหมด เพื่อให้งานดำเนินไปได้อย่างสะดวกตามเวลา
ดำเนินโครงการ

4. ความห่างไกลกันของ RC/Node ไม่นับรวมทีมวิจัย ซึ่งต้องใช้เวลาในการนัด
หมายและการเดินทางมาร่วมประชุมเพื่อหารือกันในแต่ละครั้ง เพราะแต่ละคนก็มีภาระงานมาก อีก
ทั้งต้องเดินทางไกล และใช้เวลาเดินทางมาก จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมแต่ละครั้งแต่ละเรื่องมีต้นทุน
ด้านเวลา และระยะทางค่อนข้างมาก ดังนั้น จึงใช้วิธีการหารือกันผ่านทางโทรศัพท์เป็นหลัก และ
การแพร่กระจายการประชุมไปด้วยกับการประชุมสัมมนาต่างๆ ของ RC/Node ภาคอีสาน แต่ก็มีเวลา
จำกัด ทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และหาข้อสรุปได้ในบางเรื่องเท่านั้น อนาคตอาจใช้ช่อง
ทางการสื่อสารอื่นๆ ร่วมด้วย เช่น internet conference

5. วิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วม กระบวนการวิจัยนี้
ส่วนใหญ่ใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยเป็นหลัก มีประชุมใหญ่บางครั้ง มีการสัมภาษณ์ การใช้
แบบสอบถามบางส่วน การโทรศัพท์ปรึกษาหารือกัน ในภาพรวมถือได้ว่ามีส่วนร่วมค่อนข้างมาก
สำหรับกลุ่มคนที่เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียน ทั้ง RC/Node และทีมวิจัยชุมชน แต่
ความสำคัญทั้งหมดอยู่ที่การจัดการเวลาทำงานของแต่ละคนให้มีเวลาว่างพอที่จะสร้างโอกาสการ
เรียนรู้ให้กับตนเอง

6. งบประมาณสนับสนุน การสร้างการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ไม่จำเป็นต้อง
ใช้งบประมาณมากนัก อาจมีบ้างในแง่ค่าอาหาร และของว่างในแต่ละวัน ส่วนเรื่องอื่นๆ ชุมชนมี
ต้นทุนอยู่แล้ว แต่ในระดับเครือข่าย ซึ่งมีพื้นที่ห่างไกลกันมาก ใช้เวลาเดินทางมาก ใช้เวลาประชุม
กันมากและบ่อยครั้งตามไปด้วย ใช้เวลาประสานงานมากจึงจะได้ข้อสรุป และยังมีเงื่อนไขข้อจำกัด
อื่นๆ แทรกอีกมาก ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนอาศัยงบประมาณดำเนินการ หากไม่มีงบประมาณหรือ
มีจำกัดเรื่องงบประมาณ การทำงานในระดับเครือข่ายจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ดังนั้นฝ่ายสนับสนุนจึง
ต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เพราะเรื่องสำคัญไม่น้อยเช่นกัน

ในแง่กระบวนการเรียนรู้ของ RC/Node วิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้ในการ
สร้างการเรียนรู้ในกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ นั้น เน้นการจัดประชุมกลุ่ม
ย่อยเป็นหลัก มีการสัมภาษณ์และสอบถามบางส่วนบางคน มีการกำหนดแนวคำถาม และตั้ง
คำถาม-ตอบคำถามอย่างต่อเนื่อง และมีการเขียนสรุปประมวลผลองค์ความรู้ที่ได้บนกระดานฟลิป
ให้เห็นร่วมกัน ไปพร้อมๆ กัน RC/Node ทุกคนช่วยกันตั้งคำถาม ตามประเด็นที่สนใจ ทีมวิจัยทุก
คนช่วยกันตอบคำถามอย่างมั่นใจและตรงกัน ซึ่งใช้เวลาแลกเปลี่ยนกันเกือบ 3 ชั่วโมง ต่อพื้นที่

ในภาพรวมถือได้ว่า กลุ่ม RC/Node ที่เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียนในแต่ละ
ครั้งแต่ละพื้นที่ได้ความรู้ ทักษะประสบการณ์ ค่อนข้างมาก ทั้งบทเรียนจากโครงการวิจัยคุณภาพ

และบทเรียนการทำงานของ RC/Node ที่สนับสนุนโครงการเด่น-ดี เพราะเป็นการเรียนรู้จากพื้นที่จริง และคนทำจริง ซึ่งประสบผลสำเร็จมาแล้ว สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานของตนเอง เพื่อสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพในอนาคตได้

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้ผู้วิจัยพบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการวิจัย มีดังนี้

1. พื้นที่วิจัยอยู่ห่างไกลกัน ทำให้การเดินทางของทีมวิจัย และทีม RC/Node ที่เข้าร่วมเรียนรู้ ต้องใช้เวลาในการเดินทางนาน อีกทั้งเกิดความเหนื่อยล้าจากการเดินทางที่ยาวไกล ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ค่อนข้างมาก
2. เวลาคัดหมายไม่ตรงกัน เนื่องจาก ต่างฝ่ายต่างมีภาระความรับผิดชอบมาก ทั้งทีมวิจัยถอดบทเรียน RC/Node เจ้าของพื้นที่ RC/Node ที่เข้าร่วมเรียนรู้ และทีมวิจัยชุมชน จึงทำให้การนัดหมายที่ตรงกันยาก
3. ช่วงเวลาในการเรียนรู้มีข้อจำกัด จึงเน้นการเรียนรู้ในวงเสวนาเป็นหลักไม่ได้ลงพื้นที่พื้นที่รูปธรรม เห็นเพียงบริบทชุมชนเท่านั้น แม้จะมีการประชุมในชุมชนวิจัยก็ตาม เนื่องจากในแต่ละพื้นที่ได้นัดหมายกันไว้พื้นที่ละครั้งวันเท่านั้น
4. ขาดการประเมินผลการสรุปบทเรียนร่วมกัน หลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการถอดบทเรียน จึงทำให้การเรียนรู้ร่วมกันเกิดขึ้นน้อย ร่วมทั้งการนำบทเรียน ข้อเสนอแนะ ข้อคิดต่างๆ ไปประยุกต์ใช้กับการทำงานของตัวเอง
5. บางโครงการถูกคัดเลือกละเลยไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบ เช่น เป็นโครงการที่ยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ อีกทั้งส่งผลไม่มากนัก ทำให้เสียเวลาในการทำงาน รวมถึงการคัดเลือกหาโครงการใหม่มาทดแทน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อปัญหาจากการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย มีดังนี้

1. การคัดเลือกพื้นที่วิจัย มีความจำเป็นต้องเลือกพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงกัน ทั้งระยะทางและคุณภาพ และอยู่ภายใต้การดำเนินงานของ RC/Node จำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก เพื่อความสะดวกต่อการจัดการเรียนรู้ การสรุปบทเรียน และการประสานงานต่างๆ
2. การกำหนดกรอบโครงการเด่น- โครงการดี และรองลงมา รวมถึงการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายโครงการวิจัย ควรทำในระดับเครือข่ายฯ เพื่อสร้างการเรียนรู้ไปด้วยกัน รวมถึงการกำหนดแผนความร่วมมือต่างๆ ด้วย
3. การวางแผนการถอดบทเรียนควรมีการจัดประชุมใหญ่ อย่างมีส่วนร่วมทุกฝ่ายโดยเฉพาะ RC/Node เพื่อกำหนดประเด็นศึกษาและแนวคำถาม ประเด็นและรูปธรรมที่ต้องการเรียนรู้ กรอบเวลาในการเรียนรู้ และการสรุปประเมินผลการเรียนรู้
4. ควรมีการนำกระบวนการถอดบทเรียนมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพ RC/Node และทีมวิจัย เพราะเป็นเรื่องสำคัญโดยตรงต่อการสร้างกระบวนการคิด การวิเคราะห์และการเชื่อมโยงข้อมูล รวมถึงการนำบทเรียนต่างๆ ไปใช้ในการทำงาน โดยมีการวางแผนจากฝ่ายสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม
5. ฝ่ายสนับสนุนควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับการเรียนรู้ให้กับ RC/Node และทีมวิจัยเด่น เพื่อพัฒนาศักยภาพในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้เป็นการยกระดับการทำงานของ RC/Node นักวิจัยเด่น เพื่อสร้างงานในประเด็นใหม่ๆ และขยายผลวงกว้างมากขึ้น

ข้อเสนอแนะต่อสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. การศึกษาผลกระทบจากโครงการวิจัยเด่นและดี และ โครงการประเภทอื่นๆ หลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัยไปแล้ว ว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงบ้าง
2. การศึกษาเปรียบเทียบโครงการที่มีคุณภาพและโครงการที่ด้อยคุณภาพว่าเกิดจากสาเหตุ ปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้าง การศึกษารูปแบบโครงการที่มีคุณภาพในประเด็นต่างๆ ว่ามีการดำเนินการที่แตกต่างกันอย่างไร มีความจำเพาะอะไรบ้าง การศึกษาการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในระดับต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่อ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เนื่องจากในอดีตผู้วิจัย เคยมีประสบการณ์ทำงานกับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบทบาทเจ้าหน้าที่โครงการภาคอีสาน จากบทเรียนการทำโครงการวิจัยในครั้งนี้ ข้อมูลและข้อค้นพบหลายประการ ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการจะพัฒนางานวิจัยโครงการหนึ่งๆให้เกิดประสิทธิภาพสูงได้นั้น องค์กรผู้สนับสนุนจะต้องเน้นและให้ความสำคัญอย่างมากใน 3 เรื่องต่อไปนี้

1. การพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย หรือ RC/Node จากการศึกษาวิจัยพบว่า พี่เลี้ยง เป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการสร้างงานวิจัยให้มีคุณภาพ และบนพื้นฐานประสบการณ์ที่แตกต่างกันของพี่เลี้ยงเอง ถือว่าเป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนอยู่ด้วยกัน ดังนั้น ผู้ประสานงานในแต่ละภาคของฝ่ายต้องสามารถวิเคราะห์ศักยภาพและแยกแยะ จัดกลุ่มพี่เลี้ยงให้ชัดเจน เพื่อหา วิธีการและเครื่องมือ ในการหนุนเสริมให้ตรงจุด ตรงความต้องการและเท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ก็จะทำให้พี่เลี้ยงสามารถสร้างโครงการวิจัยที่มีคุณภาพและขยายผลงานวิจัยได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งการจะทำในเรื่องนี้ได้ ต้องให้ความสำคัญกับการสนับสนุนงบประมาณจำนวนหนึ่ง เพื่อใช้เป็นค่าวิทยากร ค่าเดินทาง หรืออื่นๆที่จำเป็น ต่อการดำเนินการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงดังกล่าวในหลากหลายรูปแบบตามความเหมาะสมที่ได้วิเคราะห์ร่วมกันแล้ว

2. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย เป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญ ที่เป็นเงื่อนไขในการสร้างให้โครงการวิจัยเกิดคุณภาพ ดังนั้น องค์กรควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนงบประมาณ แผนงานพัฒนาทักษะทีมวิจัยของพี่เลี้ยง ให้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม หรือ ควรหาวิธีการหนุนเสริมในรูปแบบอื่นๆเพิ่มเติม ที่ตรงกับความสนใจและสามารถเปิดมุมมองใหม่ๆให้กับนักวิจัยได้

3. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เชิงประเด็นหรือเชิงพื้นที่ เนื่องจากในภาคอีสาน พี่เลี้ยงส่วนใหญ่ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เชิงประเด็น อาทิ เด็กและเยาวชน นักวิชาการ การจัดการทรัพยากร ฯลฯ ดังนั้น การจัดเวทีเพื่อเสริมความรู้และทักษะเชิงประเด็นทั้งในระดับภาคอีสานหรือร่วมกับเครือข่ายร่วมกับภาคอื่นๆ เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นที่ต้องทำ เพื่อสร้างการเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจในเนื้อหาของงาน อันจะนำไปสู่การวางแผนการทำงานของทีมวิจัยและพี่เลี้ยงได้อย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น